

СПОГАДИ ОЧЕВИДЦІВ

Сіроштан Пелагея Савівна

1925 р. н., жителька с. Гулі
(запис 2008 р. Могилко Г. М.,
касира Владиславської с/р)

В сім'ї я була десятою дитиною. Діти, котрі народжувались, вмирили, не проживши й року. Батьки були заможними хазяйнами, хоч батько і був сиротою. Все нажите мозолями, а господарство було велике: пара коней, дві корови, свині, птиця, своя молотарка, машина, що різала січку, різний реманент. Коли прийшли все забирати з двору, батько

вирішив заховати трохи зерна. Обкопав кругом криниці глибоку яму і заховав мішки, але на ту злу біду хтось побачив, і зерно на другий день все забрали. Батько навідріз відмовився йти в колгосп, а мій дід, материн батько, працював на відгодівлі худоби і забирав свого зятя (мого батька) туди. Батько відмовлявся – “на ледачих робити не буду”. Ще пару раз приїжджали, але вже забрати не було чого, вимели все.

У нас хата була велика, з нами жили материна сестра з чоловіком і дитиною. Вони померли першими: в один день тітка й дядько, а згодом і дитина. Ховали їх біля хати, бо не було кому вивозити на кладовище.

Батько дуже опух від голоду. Мати взяла кожух і пішла міняти на лузгу. Коли наїлися тої лузги, батько захворів. В колгоспі давали якусь добавку (але не всім). Матір пожалів хтось (її у селі дуже поважали) і дав того страшного борошна. Вона принесла додому, зраділа: ”Зараз щось приготую!” Але батько двічі схлипнув, витяг руки і помер. Помер у Мироносну неділю. Так біля хати його і прикопали, бо ями викопати вже не подужали.

Ми з матір'ю теж опухли від голоду. Щоб врятуватись, вирішили поїхати на Кубань (за життя батька туди їздили до родичів чи знайомих). На станції Миронівка дуже просилися у вагони, якось добрались до Києва. А там на вокзалі люди лежали як „постіль”. Мати знову просилася, розказувала про своє горе. Якийсь старий провідник пожалів мене і взяв нас у вагон. Мати підмітала вагон і ще щось робила. Мені провідник дав сушеної дині і гарбуза. Я їла, а руки сильно трусились, він як побачив, то приніс мені ще трохи хліба і оселедця кусочок.

Приїхали на Кубань. Знайомий підселив нас до якоїсь баби Марії. Вона була дуже стара, мала двох синів – Ярему і Михайла. Коли прийшли в хату, баба насипала борщу, поставила капусти, положила кукурудзяний хліб (його приносили хлопці, які працювали трактористами). Ми їмо, а вона нам підсипає, а на додачу ще й молока кислого дала. Мати лягла відпочивати, а мені спати не давали цілу ніч, розпитували про голод та страшні події, що відбувалися на Україні. Матір хлопці влаштували в колгосп на кухню готувати трактористам їжу. Там вона, було, сама поїсть і нам якусь хлібину принесе. Восени ми ходили збирати соняшники.

Весною повернулись додому в рідне село, щоб хоч город посадити. Мати привезла з собою олії, трохи борошна і хліба. А город вже посадили сусіди, думали, що ми десь померли. По сусідству жили дід з бабою, в них не було дітей. Баба мамі сказала: “Наталко, ти ж така хазяйка, що я тобі й картоплі трохи дам!” Так ми з мамою змогли вижити в ті страшні роки.

Мокрієнко Ганна Митрофанівна

1924 р.н., жителька с. Гулі

(запис 2008 р. Могилко Г. М.,

касира Владиславської с/р)

В один з осінніх днів 32-го року в оселю до Терешка увірвалася п'яна згряя активістів, озброєних загостреними ковіньками. Вдома була тільки дівчинка Оксана. Активісти відразу кинулися до комори і давай тими ковіньками штрикати, шукаючи зерно. Дещо знайшли. А тоді викинули з льоуху всі цукрові буряки і вивезли їх в Миронівку на завод.

Ретельно обшукали в хаті кожен закуток. Зрештою взялися перекопувати долівку. Та нічого не знайшли. Навантажили все на вози, ще й сінешні двері забрали з собою.

Вдруге приїхали, коли вже батько Оксани був вдома. Все допитувалися в нього, де сховав решту зерна. Батькові не було в чому зізнатися. Тоді активісти стали причиняти йому дверима пальці. З них текла кров. Пізніше нігті взагалі повідпадали. І все це на очах Оксанки та інших дітей. Малеча плакала, дивлячись, як знущались над батьком. Але непрохані гості на те не зважали.

Терешко Дмитрович першим помер від голоду, за ним – старша сестра Настя, якій було 16 років, потім – 5-річна Надійка. Перед смертю вона повторювала: “Їсти... їсти... їсти...”. Трирічна Варя теж до останнього подиху просила: “Дайте їсти...”. Єдиному братику Дмитрику було всього два роки, коли він пішов за своїми старшими сестричками.

Останньою перед жнивами на Петра в страшних муках померла мати – Олена Дмитрівна. Вона все просила Бога, аби зберіг життя її доньок Оксани та Горпини. І вони вижили. Ходили по селу та просили у людей їсти. Хто картоплину дав, хто буряка, а хто луп'яника (так називався млинець з лузги). Їли й листя з дерев, варили лободу.

Отак з великої сім'ї Терешка Чередниченка залишилося лише двоє. Самого поховали на цвинтарі, а матір з дітьми – у садочку, неподалік хати. Ховав їх сусід Іван Сіроштан, бо нікому було. А розповіла все це мені Оксана Чередниченко, якій в далекому 32-му було всього 10 літ.

Міщенко Іван Тимофійович

1928 р.н., житель с. Гулі

(запис 2006 р.)

У 1933 році мені виповнилося 5 років, меншій сестрі – 3, а найменшій Наді – 1. Одного зимового морозного ранку батько із сусідом Никоном закололи поросю, яке годували разом. Внесли у хату сало і м'ясо, розважили. Никон склав у мішок свою половину і пішов додому.

Невдовзі до нас, як потім дізналися, по „направленню” куми Явдохи, увірвалася зграя п'яних чоловіків з загостреними ковіньками (а треба сказати, що у тієї Явдохи квартирував присланий з району голова комнезаму росіянин Рахманін). Накинулися ті п'яні на сало і м'ясо. Кожен тягнув собі більший шматок. Зчинилася метушня, лайка, навіть битися стали. Батько під той гомін вибіг з хати. Коли грабіжники напхали свої торби, згадали про батька. Давай шукати його, але ніде не знаходили. Зате познаходили все, що було заховане в хаті. Бо, мабуть, знали за точним описом Явдохи, де що лежить. З-під печі витягли два ящики жита, з комори – мішок кукурудзи, відро маку і майже мішок квасолі. З льоху вигребли всю картоплю.

Мабуть, їм здалося мало, бо почали перекопувати в хаті долівку. Нічого не знайшли. Тоді перебили горщики, миски, макітри. Ми, діти, сиділи на лежанці і стежили за всім. Матері стало зле. Вона злягла на печі. Один з бандитів намірився розваляти піч, як робив це в інших оселях. Я, дивлячись на це, крикнув: “Мамо, вони хочуть розваляти піч!” Мати швидко злізла з печі, дістала з-під лави добре вигострену батькову сокиру і кинулася на лиходія. Той від несподіванки відступив,

а вона сказала грізно: якщо з печі впаде хоч одна цеглина, його голова розлетиться, як гнилий гарбуз. Злочинець цього не сподівався. Він зблід і вискочив з хати. У сіні під стіною лежало близько 50 качанів свіжої капусти. Коли вже не було чого брати і нищити, лиходії накололи капустини на свої гострі ковіньки і повикидали з істеричним реготом далеко в сніг.

Впоравшись з капустою, комнезамівці викотили з комори дубову діжку з огірками. Висипали їх на сніг і потоптали. Тоді вибили в діжці дно і пустили її з горба. Далі викотили ще одну діжку і теж висипали з неї огірки, перекладені капустою. Вибити дно не змогли. Саме нагодилася мати з коромислом. Одного активіста вдарила в груди, то він так і впав на сніг. Інший намагався вирвати у матері коромисло, але в нього нічого не вийшло.

Увечері до нас прийшла Софія Бережна з іншого кутка села. Вона розповіла, що батько ховається в неї та попросила зібрати щось для нього в дорогу.

Після того пограбування у нас на печі під рядном залишилося трохи зерна і паляниця. Мати потім молола те зерно на жорнах, додаючи кукурудзяне бадилля. А ще, як і всі люди, ми ловили горобців, котів, собак і готували з них якусь їжу. Та все ж люди в селі щодня помирали. І ми теж з кожним днем все більше слабшали.

Якось серед ночі приїхав батько. Привіз картоплі, хліба, сушеної риби. Потім знову поїхав, а з ним ще кілька односельців. Він не раз приїздив і завжди привозив продукти. Хоч і небагато, але нам вистачало, щоб вижити.

Наближалися жнива. Люди рятувалися, чим могли. Навіть їли недостигле зерно на полі. І якщо їх затримували, то дуже карали. Батько вже жив дома.

Та коли щось робив на подвір'ї чи на городі, я весь час чатував. А як вже перестали його переслідувати, пішов працювати на залізницю. Він бачив, як щодня з поїздів знімали змучених голодних людей, котрі лишали свої домівки і їхали світ за очі, щоб роздобути хоч трохи їжі.

Багато людей помирало, їх ховали у спільній ямі. Коли вона наповнювалася мертвими чи напівживими, засипали землею і розрівнювали, щоб ніхто не бачив, щоб не виявив потім слідів страшного злочину.

А тим часом на спеціальному майданчику тут же, на станції, вивантажували зерно, відібране в селян. Його дуже ретельно охороняли, аби хтось із голодних не взяв жменю. Те зерно псувалося від дощів, гнило, проростало. Навколо розповсюджувався страшний сморід. Нарешті серед ночі зерно вивезли до яру...

* * *

Моя мати з опухлими від голоду ногами ходила на колгоспний лан полоти буряки, а мені, як найстаршому, доручала вранці вести в дитячий садок двох менших сестричок, Віру і Надію, й пильнувати за ними. Тим дітям, чиї знесилені голодом матері працювали в колгоспі, давали три рази на день по мисочці юшки з якимсь дивним запахом. Навіть і тепер не можу пояснити, з чого її варили. До юшки давали по тоненькому шматочку чорного хліба. Ми їли його так, щоб не впала найменша крихітка. Ой, як чекали всі обіду і вечері!

Назавжди закарбувався в моїй пам'яті похорон хлопця Миколи, який жив по сусідству з дитячим садком. Він був третьою померлою дитиною у багатодітній сім'ї Бреус Параски. Йому виповнилось двадцять років. Мати, сидячи над померлим сином,

не плакала, бо виплакала всі сльози. Вона із глибоко запалими очима лише сумно дивилась на чергову жертву, знищену голодом, і повторювала одне: “Діти, доки я буду вас ховати, а хто ж поховає мене?”

Пам’ятаю, як уранці до дитячого садка приходила мати кількох померлих дітей вдова Бреус Оксана з опухлим хлопчиком років шести. У нього тіло, ноги й руки були ніби налиті водою – це була ознака, що він невдовзі помре. Через кілька днів його не стало. Найстрашнішою трагедією для матерів було ховати своїх дітей.

Пам’ятаю, що біля тину дитячого садка росла вишня, і ми на ній об’їли все листя. Тепер, коли часом проходжу цією дорогою, то обов’язково зупиняюся і подивлюся, де росла та вишня-рятівниця. На тому місці вже давно ростуть інші вишні, але в них бачу ту, яка врятувала нас від голодної смерті.

Виснажені голодом діти в розпал голодомору 1933 року зверталися з листами до ЦК і Верховної Ради України, прохаючи допомогти їм вижити. Вони сподівалися, що їм допоможуть і над ними сяятиме сонце з безхмарного неба. Але цього не сталося. Ті, до кого зверталися голодні, навіть не відповідали на листи.

Юхименко Леонтій Мусійович

1927 р. н., житель с. Гулі
(записала 2008 р. Лясківська Т.М. –
секретар Владиславської с/р)

Часто задумуюсь: які страшні роки ми переживали – колективізацію, розкуркулення, голодомор, а там ще й війну?

Про колективізацію всюди «трубили», що це для селянина, хлібороба велике полегшення. Основну роботу виконуватимуть машини. Та щось за тим полегшенням, за тим щастям не хотіли гнатися.

Мій батько, Юхименко Мусій Трохимович, також не поспішав, хоч і багатим не був. Землі було мало. Як ділили на їдця, то дали більше, бо в сім'ї було дев'ять дітей. Але три мої старші брати невдовзі одружилися. Тож і відчепили трохи батьківського наділу. Лишилося три десятини. Але вистачало. В полі батько працював тепер менше, вже ми, хлопчачки, поралися з матір'ю. А він підробляв грабаруванням, працював на будівництві залізниці з Миронівки на Канів та на будівництві Фастівського парку на станції. Так тоді називався теперішній вантажний чи південний парк Миронівської залізничної станції. Там, хоч трудився важко, але й заробіток був непоганий. Для коней давали зерновідходи. В колгосп насильно не заганяли, але агітували. Та батько віднікувався. І восени 1932 року син (мій старший брат) батька підвів.

Брат був секретарем сільської ради. Трапилося так, що когось там треба було розкуркулювати. У штабі створили бригаду, а він відмовився. То, каже, бідні, і грабувати їх не буду. Закінчилося усе дуже швидко: його з сільської ради вигнали. А щоб не було гірше, то він з дружиною й дитиною мерщій виїхали з села. Тоді все окошилося на батькові. Забрали коней, корову, овець, інвентар, все з хати. Залишився голий дім і нас шестеро, яких і вкрити нічим. Та цим все не кінчилося. Розкрили хату. А в морози, під Новий рік 33-го, і хату розвалили.

Недалеко була напівзруйнована стара дідова хата. Там ніхто не жив. Ми перейшли туди. Але вже почався голод. Батька, як злісного підкуркульника (і слово ж таке придумали), не приймали на роботу, та й що він міг робити без своїх коней у свої 54 роки. Занеміг з голоду і помер. Застудилася й померла слідом за ним у свої 17 років дочка – моя старша сестра. Через тиждень чи два ще померло двоє, менших за мене. Що робилося, що робилося...

Із такої великої сім'ї залишалась мати і нас три сини: Гриша – 1919-го і Петя – 1921-го та ще я, найменший.

Бодай не згадувати, як я ходив по селах весною 33-го, просив лушпаєчку з буряка, а не хліба, бо хліба ніхто не давав. І такий був радий, якщо хтось дав!

Весною матір прийняли в колгосп свинаркою. Яке це було щастя! Старші брати пішли пастухами до свиней. І я теж. Я радий був тому, чим свиней годували. Страшно згадати. Але вижили... Побачили й машини, що їх обіцяли для колгоспів. З'явилися трактори. Старші брати пішли на курси і вже у 33-40-му були трактористами. Потім пішли в армію. Байдуже, що сини розкуркуленого батька. Взяли. А там війна почалась – загинули обидва.

Не минула війна й мене. Та змилостивилась: з госпіталю повернувся живим. Після війни одружився на такій бідній, як і сам. Її батьки в голодовку померли. Померли й діти, з чотирьох вона одна, найменша, вижила.